

Žurnalisto kompetencijos ir gebėjimai šiandienos žiniasklaidoje

Jurgita Matačiškaitė

Seimo kontrolierių įstaigos Viešųjų ryšių specialistė
Gedimino pr. 56, LT-01110 Vilnius
El. paštas: jurgamata@yahoo.com

Žiniasklaidos darbuotojų – žurnalistų kompetencija yra viena iš daugiausia diskusijų visuomenėje kelianti tema. Ir nors žurnalistus profesionalus rengia trys Lietuvos aukštosios universitetinės mokyklos: Vilniaus universitetas (bakalaurus ir magistrus), Vytauto Didžiojo universitetas (magistrus), Klaipėdos universitetas (bakalaurus), tačiau žiniasklaidos priemonių savininkai (darbdaviai), priimdami į darbą žurnalistą, jo profesiniam išsilavinimui kol kas nekelia jokių ypatingų reikalavimų. Kitaip tariant, žiniasklaidos priemonių savininkų interesus atstovaujantys asmenys savo darbuotojams nekelia tokių profesinių reikalavimų, kurių negalėtų įveikti bet kurią kitą profesiją turintis žmogus. Tai yra vienas iš atsakymų į dažnai visuomenėje girdimą klausimą, kodėl žurnalistai taip paviršutiniškai aprašo sudėtingas problemas, kodėl nesugeba ar nenori pažvelgti giliau nei skandalo pusrūšų taškymas ir pačių skandalų ar intrigų vaikymasis. Kartu tai yra atsakymas tiems, kurie pliekia žurnalistus už jų nuolatinius bandymus surasti sensaciją ten, kur, žiūrint savo srities profesionalo akimis, tos sensacijos nėra. Tai galėtų būti atsakymas ir tiems, kurie pasigenda žurnalistų, atliekančių visuomenėje svarbią politinės komunikacijos – „sarginio šuns“ funkciją, t.y. perspėjančio visuomenę apie numanomus pavojus ir teisės pažeidimus, nes šiandienos žurnalistas labiau linkęs laukti, kol tie pavojai pasireikš ir tik tuomet apie juos rašyti.

Šio straipsnio tikslas – išnagrinėti profesionalaus žurnalisto kompetencijas ir gebėjimus, atlikus kiekybinį tyrimą – anketinę žurnalistų, dirbančių skirtingose visuomenės informavimo priemonėse apklausą, išsiaiškinti žiniasklaidos darbuotojams reikalingas kompetencijas ir gebėjimus bei nustatyti visuomenės informavimo priemonių savininkų/darbdavių bei auditorijos keliamus žurnalistinio profesionalumo reikalavimus.

Straipsnio objektas – mokslinėje literatūroje pateikiamos pagrindinės profesionalaus žurnalisto kompetencijos ir gebėjimai, reikalingi sėkmingam darbui visuomenės informavimo priemonėse bei skirtingose visuomenės informavimo priemonėse (internetiniame portale, laikraštyje, žurnale, naujienų agentūroje, radijuje ar televizijoje) dirbantys žurnalistai.

Esminiai žodžiai: auditorija, darbdaviai, kokybė, profesiniai gebėjimai, visuomenės pasitikėjimas žurnalistais, tyrimas, žurnalisto kompetencija

Ivadas

Technologijomis perkrautame informacijos amžiuje žurnalistams turėtų būti vis aukščiau keliami kompetencijų ir profesinių gebėjimų kartelė. Pradėdami nagrinėti vis aštriau ir dažniau tiek visuomenėje apskritai, tiek ir žurnalistų profesinėje bendruomenėje išskylančią klausimą, kokias kvalifikacijas turi turėti profesionalus ir kompetentingas žurnalistas, pirmiausia išsiaiškinkime profesinės „kompetencijos“ apibrėžimą.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas žodį „gebėjimas“ apibrėžia kaip mokėjimą, galėjimą ką nors atlikti. Žurnalisto profesines kompetencijas turėtų (turėjo) apibrėžti Visuomenės informavimo įstatymas¹. Deja, šis teisės aktas reglamentuoja esmines žiniasklaidos nuostatas, žurnalisto teises ir pareigas, jo darbo specifiką bei kitus su visuomenės informavimo priemonėmis, darbu jų struktūrose susijusius dalykus, tačiau žurnalisto profesionalumo kriterijai įstatyme nėra niekaip apibrėžiami ar kaip nors kitaip reglamentuojami. 2006 m. priimtos Visuomenės informavimo įstatymo redakcijos² pagrindinis tikslas yra kitas – tai yra reglamentuoti, kokiais būdais, priemonėmis ir kaip turėtų būti pateikiama visuomenei aktuali informacija.

Žinoma, įstatyme galima rasti patį žurnalisto sąvokos apibrėžimą: fizinis asmuo, kuris profesionaliai renka, rengia ir teikia medžiagą viešosios informacijos rengėjui pagal sutartį su juo ir (ar) yra žurnalistų profesinės organizacijos narys.

¹ Visuomenės informavimo įstatymas 1996 m. liepos 2 d. Nr. I-1418. Valstybės žinios, 1996-07-26, Nr. 71-1706

² Visuomenės informavimo įstatymas Nr. X-752, 2006-07-11. Valstybės žinios, 2006-07-27, Nr. 82-3254.

Taigi Visuomenės informavimo įstatymas įpareigoja žurnalistą dirbti *profesionaliai*, tačiau nėra aišku, kokiais reikalavimais grindžiamas profesionalumas. Žurnalistų profesionalumui reikiamų kompetencijų ir gebėjimų pirmiausia įgyjama mokymosi institucijose. Mokymosi institucijose žurnalistai įgyja daugiausia teorinių žinių. Šiuo metu Lietuvoje profesionalius žurnalistus rengia trys aukštosios mokyklos: Vilniaus universitetas (bakalaurus ir magistrus), Klaipėdos universitetas (tik bakalaurus) ir Vytauto Didžiojo universitetas (tik magistrus). Skirtinga intimi šios institucijos suteikia galimybę žurnalistikos besimokantiems studentams įgyti praktinio darbo patirties (pavyzdžiui, studijų programose siūlydamos atlikti praktiką studento pasirinktoje visuomenės informavimo priemonėje). Tokio praktinio darbo metu žurnalistikos besimokantieji turi galimybę įgyti jiems, kaip būsimiems profesionalams, reikalingų kompetencijų – dar reikėtų turėti minty teorijos pagrindus ir galimybes studijų metu atlikti praktiką užsienyje.

Tuo tarpu specialaus žurnalistinio išsilavinimo neturintys, kitos srities išsilavinimą įgiję, žiniasklaidoje dirbantys asmenys žurnalistui profesionalui reikalingų kompetencijų įgyja darbo visuomenės informavimo priemonėje metu, taip pat gali pasirinkti magistrantūros studijas VU (kurios šiuo metu orientuotos į žurnalistų-praktiko/analitiko rengimą) arba VDU (žiniasklaidos analitiko).

Tokiomis mišriomis aplinkybėmis iš tiesų sudėtinga tiksliai įvardyti visus konkrečius profesionalaus žurnalistų ir profesionalumo kriterijus, kuriuos turi turėti kompetentingas žurnalistas. Kartais girdime nuomonę, kad žurnalistas turi ir privalo mokėti bei žinoti „viską“. Beje, tokį paviršutinišką, o tam tikrais atvejais ir arogantišką požiūrį (tam yra ir objektyvių žurnalistinio darbo specifikos formuojamų priežasčių: žurnalistai pirmieji sužino svarbiausias žinias, jiems bent jau potencialiai yra prieinami visi informacijos šaltiniai ir daugeliu atveju jie pirmieji turi galimybę visuomenei aktualiausius klausimus aptarti ar paprašyti komentaro pačių svarbiausių ir įtakingiausių verslo ir valdžios atstovų) galima sutikti ir tarp pačių žurnalistų. Tačiau tiksliai nusakyti visas žurnalistų kompetencijas yra sudėtingas uždavinys.

„Nelengva apibrėžti specifinių, pagrindinių žinių, būtinų žurnalistui, profesionalumo kriterijus. Žurnalistika – laisvės reikšti įsitikinimus dalis,

todėl nėra lengva tiksliai numanyti, ką privalo žinoti kiekvienas žurnalistas. Žurnalistikos studijų programos sudaro komunikacijos, teisės, istorijos, filosofijos mokslai ir kiti žurnalisto darbą pasirinkusiam žmogui reikalingi dalykai. Žurnalistikos studijos įeina į platesnį masinės komunikacijos, psichologijos, sociologijos ir politologijos kontekstą. [5, p. 4]

Tyrimo metodika

Straipsniui parašyti buvo naudojama keletą metodų: lyginamosios mokslinės ir metodinės medžiagos analizės metodas ir kiekybinio tyrimo metodas – anketinė apklausa. Anketą sudarė 2 atviri klausimai, kuriais buvo siekiama tiksliau išsiaiškinti skirtingose visuomenės informavimo priemonėse dirbančių žurnalistų kompetencijas ir gebėjimus, asmenines žurnalisto profesijai reikalingas savybes, specifinių žinių poreikį. Anketoje taip pat buvo pateikta 18 uždarų klausimų, kuriuose respondentams buvo palikta galimybė išreikšti savo nuomonę. Tyrimo metu buvo apklausta 30 įvairiose visuomenės informavimo priemonėse dirbančių žurnalistų. Respondentų atrankos kriterijai: a) žurnalistas privalo dirbti vienoje iš visuomenės informavimo priemonių (laikraštyje, žurnale, internetiniame portale, naujienų agentūroje, radijuje ar televizijoje); b) žiniasklaidoje dirbantis žurnalistas renka bei apdoroja informaciją iš skirtingų gyvenimo bei ūkio sričių.

Anketa buvo išsiuntinėta elektroniniu paštu. Anketa buvo anoniminė, tačiau respondantai buvo informuoti, kad surinkti duomenys bus naudojami moksliniame straipsnyje „Žurnalisto kompetencijos ir gebėjimai šiandienos žiniasklaidoje“.

Žurnalisto kompetencijos ir gebėjimai

Neįmanoma paneigti fakto, kad spartesniu gyvenimo ritmu besisukantis ir modernėjančių informacinių technologijų varomas pasaulis iš profesionalaus žurnalisto reikalauja daugybės gebėjimų. Be tradicinės žurnalistinės kvalifikacijos, tokios, kaip puikūs rašymo ir bendravimo įgūdžiai, darbštumas ir puikus bendrasis išsilavinimas, dar būtinas geras spaudos, radijo ir televizijos, interaktyvios žiniasklaidos veikimo ir specifikos išmanymas. Šios kompetencijos dažniausiai kaip pagrindinės

arba bazinės žurnalisto kompetencijos yra pripažįstamos tiek žurnalistikos mokančių pedagogų teoretikų, tiek ir redakcijose dirbančių žurnalistų profesionalų praktikų. [2] Dažniausiai žurnalistams skirtoje profesinėje literatūroje, taip pat ir Jungtinių Amerikos Valstijų Humboldto valstybinio universiteto pateikiamos ir išskiriamos šios žemiau išvardytos 10 pagrindinių ir esminių žurnalistinių kompetencijų: 1) rašymas; 2) bendravimas; 3) gebėjimas analizuoti dokumentus, pasirinkti šaltinius; 4) pakankamas pagrindinis išsilavinimas; 5) internetinės ieškos įgūdžiai; 6) audiovizualinės technikos išmanymas; 7) darbo su kompiuteriu įgūdžiai; 8) etikos ir moralės normų išmanymas ir paisymas; 9) teisės normų išmanymas; 10) profesiniai įgūdžiai. [2] Esą tokios pagrindinės žurnalisto kompetencijos sudaro sąlygas profesionaliai atlikti žurnalisto profesinę pareigą – informuoti visuomenę. Tačiau 10 sąlyga gali būti išplėsta. Dėl devinto kriterijaus reikėtų tikrai pabrėžti: teisę būtina išmanyti, bet nežinia, ar šaltinis tikrai rekomenduoja visada jos paisyti (kitaip, nei etikos normų atveju).

Manoma, kad norinčiam gerai rašyti žurnalistui profesionalui neužtenka vien tik gerai išmanyti bendrinės kalbos gramatiką, o siekiančiam greitai ir efektyviai surinkti straipsniui reikalingą informaciją žurnalistui – vien tik sugebėjimo gražiai ir mandagiai bendrauti.

Rašymo kompetencijai kaip svarbiausi dalykai priskiriamas tikslumas, aiškumas, kūrybiškumas, parašytos istorijos patikimumas. Daugiausia dėmesio turi būti sutelkta į techninius rašymo įgūdžius, taip pat turi būti orientuojamasi į auditoriją bei tinkamą straipsnio apipavidalinimą. Vietiniam laikraščiui parašytas straipsnis reikalauja vienokio požiūrio ir rašymo stiliaus, o labiau tarptautinei auditorijai skirtas ir internetiniam puslapiui rašomas straipsnis reikalaus kitokio rašymo stiliaus ir skirtingo požiūrio į problemą. Tai ypač svarbu žinoti, nes abiem atvejais labai skirsis rašymo technikos. Vienokia rašymo technika bus naudojama tuo atveju, jeigu straipsnis bus rašomas vietinei auditorijai ir kitoks straipsnio formatas bus naudojamas tuomet, kai rašomas straipsnis tarptautiniam internetiniam tinklapiui.

Profesionalių žurnalistų kompetencijų ir gebėjimų skalėje išskiriama, kad rašymo kompetencijai svarbu turėti tokius gebėjimus: rašyti aiškiai, naudoti teisingą gramatiką, rašybą ir skyrybą, turėti geras kalbos žinias

ir vartoti *platų* (ar tikrai žurnalistai turi būtent „platų“?) žodyną, gebėti suvokti ir parašyti svarbiausius, esminius dalykus, gebėti deramai pasirinkti tinkamus šaltinius, mokėti naudotis su rašymu susijusiais įrankiais, tokiais kaip redagavimas, tinkamas šaltinių citavimas ir kiti. [2]

Kiekvienas žurnalistas, nepriklausomai nuo to, kokioje dirbtų visuomenės informavimo priemonėje, turi turėti tinkamų rašymo gebėjimų. Siekiant įgyti gerą ir profesionalią rašymo kompetenciją, būtina lavinti gebėjimą aiškiai ir suvokiamai rašyti, vartoti *platų* žodyną (jis praverčia ne tik tiesiogiai rašant publikaciją, bet ir kalbant), tinkamai pasirinkti šaltinius ir panašiai. Geri rašymo kompetencijai būdingi gebėjimai ypač prisideda prie žurnalisto profesionalumo.

Bendravimo kompetencijai svarbiausia yra skatinti supratimą, išsiaiškinti reikšmingus atsakymus, bendravimo su pašnekovu metu sukurti pasitikėjimą ir tikėjimą. Interviu atlikimo įgūdžiai turėtų būti ugdomi studijuojant ir mokantis atitinkamų interviu technikų ir metodų, kuriais turėtų būti naudojamosi, kai norima parašyti interviu su vaikais, etinėmis grupėmis, traumas patyrusiomis aukomis ir kt. išskirtinių aplinkybių asmenimis. Taip pat turėtų būti atspindėtas tam tikras vieno ar kito žmogaus kalbėjimo stilius ir būdas, jo kalbinės raiškos atspalviai.

Galime sutikti su tokia išvada [2], kad bendravimo kompetencijai būdingi gebėjimai efektyviai bendrauti su vienu ar kitu visuomenės nariu jam suprantama ir tinkama kalba; naudotis bazinėmis interviu technikomis, kai norima parašyti ir paimti interviu iš kitų kultūrų ir amžiaus grupių žmonių; formuluoti efektyvius ir tinkamus klausimus; raiškiai kalbėti viešuose susirinkimuose. Šių žurnalistinių gebėjimų turėjimas suformuoja žurnalisto bendravimo kompetenciją. Jie suteikia žurnalistui galimybę tinkamai surinkti medžiagą būsimai publikacijai ir/ar siužetui. Kartu autorė nori pabrėžti, kad kai kuriais darbo metodo atvejais – pavyzdžiui, žurnalisto eksperimento atveju bendravimo kompetencijos yra išskirtinės.

Dokumentų, šaltinių analizavimo kompetencija turi būti išstobulinta taip, kad žurnalistas gebėtų nustatyti potencialiai auditorijai įdomią problematiką ir gebėtų parengti gerai išplėtotą pasakojimą.

Dokumentų, šaltinių analizavimo kompetencijai būdinga: supratimas ir gebėjimas panaudoti spausdintus informacijos šaltinius, kurie yra

prieinami daugelyje bibliotekų; supratimas ir gebėjimas naudotis tiesiogiai prieinamais internetiniais informacijos šaltiniais; supratimas ir gebėjimas surasti bei tinkamai interpretuoti ir vadovautis oficialiais šaltiniais (oficialiai skelbiamais statistikos duomenimis, teisės aktais, Vyriausybės nutarimais ir kitais duomenimis.)

Tuo tarpu **pakankamos pagrindinio išsilavinimo žinios** kaip viena iš žurnalisto kompetencijų apima būtinas bazines žinias apie fundamentalias ekonomikos, statistikos, istorijos, gamtos mokslų, sveikatos apsaugos, verslo ir valstybės struktūros sritis. Šias bazines žinias įgijęs žurnalistas turi jausti atsakomybę ir šių disciplinų mokymąsi tęsti visą gyvenimą. Jam būtina gilinti ir plėsti jau turimų žinių bazę.

Remiantis Jungtinių Amerikos Valstijų Humboldto valstybinio universiteto pateikiama profesionalių žurnalistų kompetencijų ir gebėjimų klasifikacijos skale, išskiriamos tokios mokslo šakos, į kurias žurnalistas daugiau ar mažiau privalo gilintis visą gyvenimą: tai menas ir humanitariniai mokslai, verslas, ekonomika, etikos studijos, sveikata ir sveikatos apsauga, istorija, matematika, politikos mokslai ir valstybė, gamtos mokslai, statistika.

Šias aukščiau išvardintas ir gerų bendrojo išsilavinimo žinių žurnalistinei kompetencijai priskiriamų esminių mokslo sričių žinias siūloma nuolatos tobulinti kiekvienam žurnalistui. Geros fundamentalios minėtų mokslo šakų žinios lemia platų žurnalisto akiratį, o tai turi didelę įtaką dirbant žiniasklaidoje ir pateikiant informaciją visuomenei. Daugeliu atvejų nuo žurnalisto turimų bendrojo išsilavinimo žinių priklauso visuomenei pateikiamos informacijos kokybė.

Šiandieninės žurnalistikos pasaulyje **gerų internetinės paieškos įgūdžių kompetencija** yra labai svarbi siekiant greitai surasti, išsiųsti ar gauti reikiamą informaciją. Gebėjimas naudotis internetu, elektroniniu paštu, naujienų grupių kūrimu ir žurnalisto gebėjimas pasirūpinti naujienomis to dar redaktoriui nepareikalavus tapo nepaprastai svarbiu dalyku. Žurnalistas taip pat turi gebėti įvertinti autentiškumą, tikrumą, tikslumą, patikimumą tos informacijos, kuri yra patalpinta internete.

Žurnalistas, siekdamas įgyti geros internetinės paieškos įgūdžių, turi efektyviai naršyti internete, pasinaudojant labiausiai tinkamomis paieškos sistemomis bei įrankiais; naudotis elektroniniu paštu; įgyti darbo

žinių apie paslaugas teikiančius asmenis, sudaryti elektroninių adresų sąrašą bei sukurti naujienų grupes; supratimą, kad reikia tikrinti internete esančią informaciją; objektyviai patikrinti internete paskelbtą informaciją; sukurti paprastą interneto puslapį pasinaudojant HTML. Neturėdamas gerų internetinės paieškos įgūdžių kompetencijai priskiriamų gebėjimų kompetentingas ir profesionalus žurnalistas šiandienos darbo rinkoje sunkiai išvertų.

Kaip blogos žurnalistikos atvejus Lietuvoje, kuomet žurnalistas nepasinaudoja arba nemoka (nesuprasdamas reiškinių, įvykio, asmenybės reikšmių), negali ar net nenori (?) pasinaudoti interneto paieškos įgūdžiais, galima pastebėti publikacijas, kuriose yra „viskas“, ką žurnalistas mato, tačiau netikrina ir nesusistemina informacijos. Autorė gali paminėti straipsnį³, kuriame aprašomas tenoro Andrea Bocellio koncertas Vilniuje. Skaitome: „Daugiau nei dvi valandas trukusio koncerto metu *nematantis tenoras*...“. Internetinė prieiga leidžia daug žinoti apie solistą, todėl pabrėžti žinomus dalykus ne tik nereikalinga, galima svarstyti, ar apskritai etiška. Toliau skaitome, kad A. Bocelli programą atliks su „australų kilmės atlikėja Tina Arena“, tačiau net ir trumpa informacijos paieška internete žurnalistui atskleistų, kad Tina Arena yra ne australų kilmės, bet tikra australė. „Nestilingame“ tekste galima aptikti banalybių (anokia naujiena: „*Išpūdingiausias svečio atliekamas arijas palydėdavo plojimais*“), dviprasmybių, trūksta vardų, tikslių charakteristikų (matyti, kad autorius negebėjo tinkamai pasinaudoti prieinamais šaltiniais): „A. Bocelli į Vilnių atsivežė ir *kolegą tenorą*, su kuriuo atliko *kai kuriuos* kūrinis“ (iš tikrųjų tai buvo baritonas, vardo tekste nėra). Prieisime prie teiginio, kuriame tvirtinama, kad „koncerto klausėsi prezidentas Valdas Adamkus ir premjeras Gediminas Kirkilas *su poniomis* bei sostinės meras Juozas Imbrasas *su žmona*“. Tarsi du svarbūs asmenys buvo su poniomis (nors, tikėtina, jog tą vakarą Vingio parke koncerto klausėsi gal net keletas šimtų ponių), o Juozas Imbrasas buvo su žmona? Bet žanras mums neaiškus: šiame tekste nėra žiūrovų (t.y. tiesioginių dalyvių) išpūdžių (jei norėtume vertinti kaip reportažą), tačiau yra kitų detalių, kurios tinkamos kito

³ Sostinėje Vingio parką balsu virpino A. Bocelli. Jackevičius, Mindaugas. DELFI.LT. 2008 m. liepos 31 d.

tikslo publikacijai – pavyzdžiui, apie koncerto užkulisius („Koncerto organizatoriai DELFI prasarė tegavę prašymą išlyginti baltus tenoro marškinius“).

Tokio žurnalistinio darbo broko būtų galima išvengti, jeigu žurnalistas tinkamai panaudotų interneto paieškos įgūdžius; kita vertus – įrėmintų savo temą. DELFI straipsnis – tai atvejis, rodantis, kokie svarbūs žurnalistui paieškos įgūdžiai, (ne)tikslinant jau surinktą informaciją, (ne) pasinaudojant atitinkamu šaltiniu (pavyzdžiui, renginio organizatoriais) ir koks nekokybiškas ir netikslus tampa rašinys.

Buvęs Lietuvos radijo laidų vedėjas, žurnalistas, dirbantis naujienu portale „Balsas.lt“ ir savaitraštyje „Balsas.lt savaitė“ Giedrius Krušnauskas⁴ sako, kad internetinės paieškos įgūdžių kompetencija - neatskirama kiekvieno šiuolaikinio žurnalisto pagalbininkė. „Tam, kad atliktų efektyvų tyrimą, surinktų ir surastų reikiamos informacijos, žurnalistas turi gebėti formuluoti užklausas internete, išskirti, siaurinti ir praplėsti paieškos žodžius, naudoti sinonimus, išmanyti interneto paieškos sistemų esminius veikimo principus“, – sako žurnalistas.

Ši kompetencija turi du aspektus: informacijos suradimo ir informacijos pateikimo taip, kad ji būtų lengvai randama skaitytojų. Naujienu portaluose dirbantiems žurnalistams šiandien reikia išmanyti ne tik, kaip sparčiai ir efektyviai orientuotis elektroninės informacijos erdvėje, bet ir sugebėti pateikti medžiagą interneto priemonėse taip, kad ji būtų lengvai identifikuojama, atpažįstama ir aiškiai pateikiama per internetines paieškos sistemas. Apibendrinant gerų internetinės paieškos įgūdžių kompetencijai reikalingus gebėjimus, reikėtų pastebėti, kad šių gebėjimų turėjimas gerokai palengvina profesionalaus žurnalisto darbą, o tinkamai taikymas, kaip rodo aukščiau pateiktas atvejis, leistų išvengti klaidų ir netikslumų, nenuviltų auditorijos.

Žurnalistui taip pat turėtų būti svarbi **audiovizualinės technikos kompetencija**, kurios gebėjimus taip pat reikia nuolat tobulinti ir lavinti. Manoma, kad šiai kompetencijai būdingas gebėjimas dirbti su skaitmeniniu fotoaparatu, vaizdo kamera, iš skaitmeninės laikmenos nuskaityti nuotraukas į kompiuterį, dirbti su garso įrašymo technika ir priemonėmis.

⁴ Interviu su žurnalistais. G. Krušnauskas. Autorės archyvas.

Žurnalistas G. Krušnauskas tvirtina, kad žiniasklaidos priemonėse „tiek garsas, tiek vaizdas, tiek tekstas žurnalistinio darbo procese apdorojamas ir saugomas laikmenose: fotoaparatai, diktofonai ir kompiuteriai turi savo atminties nešėjus, todėl svarbu išmanyti, kaip ir kokius prietaisus sujungti, kad sukaupta informacija būtų tinkama darbui. Pirmiausia šiuolaikinio žurnalisto techninė kompetencija - gebėjimai valdyti ir įsisavinti vis besikeičiančią ir tobulėjančią kompiuterių ir skaitmeninę techniką“. Pasak jo, „be jau minėtų laikmenų, svarbu atkreipti dėmesį į gebėjimus naudotis programine įranga bei įsisavinti naujesnes jos versijas, dirbti su tobulėjančia technika. Tobulėja ne tik skaitmeninio garso ar vaizdo montažo, įrašymo bei apdorojimo programos, bet ir keičiasi teksto perkėlimo ypatumai – „iškart vartotojui“ (angl. online) dirbantys žurnalistai privalo išmanyti elementarias programavimo ir web teksto formatavimo komandas, HTML kalbą, reikia mokėti derinti nuotraukas, į tekstą įkeliamus elementus ar skaitmeninius objektus (apklausų ar komentarų laukus)“.

Trijų metų žurnalisto ir interneto turinio administravimo darbo patirties interneto naujienų portaluose „Penki.lt“, „Diena.lt“ ir „Laikas.lt“ turintis Nerijus Drochneris sako⁵, kad žurnalistas turėtų turėti šias audiovizualinės technikos kompetencijas: gebėti apdoroti nuotraukas ir iliustracijas (sumažinti jų kokybę iki reikiamos raiškos, apkarpyti, sujungti ir įklijuoti vienos nuotraukos vaizdo elementus į kitą), prireikus mokėti surasti nemokamas programas audiovizualiniam darbui atlikti, gebėti iš turimos filmuotos medžiagos sukurti vieną ar kelis filmukus ir juos talpinti į interneto vaizdų svetaines, būti susipažinus su svarbiausių HTML kodų reikšmėmis, gebėti dirbti su garso įrašymo technika ir priemonėmis, fotografuoti ir filmuoti, mokėti vesti filmuotos, fotografuotos ir įrašytos medžiagos archyvą, ir prireikus pasinaudoti jau sukauptais audiovizualiniais informacijos ištekliais; taip pat gebėti naudotis žiniasklaidos priemonėse, leidiniuose ir fonduose anksčiau publikuota ir sukaupta audiovizualine medžiaga – iliustracijomis, nuotraukomis, vaizdo ir garso priemonėmis.

Taigi visos aukščiau minėtos audiovizualinės technikos kompetencijos gebėjimai leidžia žurnalistui į tam tikrą laikmeną: fotoaparata, vaizdo

⁵ Interviu su žurnalistais. N. Drochneris. Autorės archyvas.

kamerą, garso įrašymo aparatūrą, patalpinti vaizdinę bei garsinę medžiagą. Šiomis techninėmis priemonėmis gautą informaciją žurnalistas apdoroja ir panaudoja priklausomai nuo jos paskirties. Nuotraukas – kaip vaizdinę medžiagą prie parašyto straipsnio arba kaip vaizdinę medžiagą televizijos ekrane, jeigu nebuvo nufilmuotas „gyvas“ pokalbis su pašnekovu. Iš nufilmuotų vaizdų sumontuojamas televizijos reportažas, o į garso įrašymo techniką įrašytą informaciją galima panaudoti dvejopai.

Žurnalistui **puikūs darbo su kompiuteriu įgūdžiai** yra būtini rašant straipsnius. Informacijos apdorojimas, laisvas kalbos vartojimas, duomenų ir faktų išdėstymas (ypač naudingas rašant tiriamąjį reportažą) ir kelių informacijos raiškos priemonių pritaikymas, įskaitant Pagemaker, Quark XPress ir Printshop ir taip toliau sustiprina žurnalisto darbo įgūdžius.

Pagal profesionalių žurnalistų kompetencijų ir gebėjimų klasifikacijos skalę, reikalingas gebėjimas naudotis Macintosh ir PC platformomis, mokėti naudoti žodžių apdorojimo programą, o taip pat gebėti sukurti paprastą duomenų bazę. Žiniasklaidos darbuotojui taip pat būtinas **etikos ir moralės normų išmanymo kompetencija**. Tokią kompetenciją žurnalistas turi įgyti, nes pasitaiko tam tikrų susipynusių interesų, kurie kelia susirūpinimą žurnalisto profesija ir kelia viešų visuomenės diskusijų.

Specifinės žurnalisto žinios

Pirmiausia žurnalistas mokslo institucijoje įgyja universalių žinių – tam tikrą humanitarinį-ekonominį pagrindą. Vėliau, nuolatinės praktikos metu, tai padeda orientuotis tarp gyvenimo reiškinių, įvykių, procesų, asmenybių. Ir pasirinkti vieną artimesnę visuomeninio gyvenimo sritį. „Būtent žurnalistinio darbo specializavimasis, sukuria informacinį efektą. Taigi, profesionalo įgūdžių žurnalistas įgyja rinkdamas ir po atrankos pateikdamas informaciją iš vienos srities: tarptautinių santykių arba verslo, žemės ūkio politikos, vyriausybinių struktūrų arba meno (teatro, dailės, kino ir pan.), arba nacionalinių tradicijų ir religijos, arba astronautikos ir t.t.“ [8, p.30]

Žurnalisto darbas, kai renkama informacija iš vienos visuomeninio gyvenimo srities, suteikia žurnalistui galimybę gilintis į vieną sritį ir pasiekti vienos srities geresnį išmanymą ir suvokimą apie toje srityje vykstančius procesus. Gilinimasis į vieną sritį suteikia žurnalistui profesinį

pranašumą, nes ilgesnė darbo patirtis renkant informaciją vienoje srityje leidžia jam geriau suvokti, kur ir kokios problemos ar ydos slypi tos srities sistemoje. Populiarėja žurnalistų, kurie vieną sritį išmano geriau nei kitas. Laikraščių redakcijose daugėja specializuotoms žinioms, ypač ekonomikos sričiai, skirtų puslapių (dienraštis „Lietuvos žinios“), kai kurios komercinės televizijos (pvz., LNK TV) informacinę žinių laidą yra griežtai suskaidžiusios į atskirus teminius informacinius blokus: bendrosios ir dienos įvykių blokas, verslas, kultūra, sportas ir pan.

Žurnalisto kompetencijos pagal visuomenės informavimo priemonės

Nepriklausomai nuo to, kokioje visuomenės informavimo priemonėje darbuojasi žurnalistas, tačiau jis turi būti įgijęs ir toliau lavinti dokumentų, šaltinių analizavimo kompetenciją. Gerų internetinės paieškos įgūdžių kompetencija taip pat yra labai svarbi sfera visiems žurnalistams, be kurios šios profesijos atstovams nuolat tobulėjančių informacinių technologijų amžiuje dirbti būtų sudėtinga. Visose visuomenės informavimo priemonėse dirbantiems žurnalistams aktuali teisės normų išmanymo kompetencija, etikos ir moralės normų išmanymo kompetencija bei profesinė kompetencija. Be to, visiems žurnalistams reikia gerai išmanyti gimtąją kalbą ir kalbos kultūrą: „Kas kas, bet jau žurnalistas turėtų daugiau pagarbos rodyti savo gimtajai kalbai ir spausdintam žodžiui. Ne tik spausdintam, bet ir ištartam. Tai tinka ir radijo bei televizijos pranešėjams. Jie turėtų daugiau dėmesio atkreipti į žodžių tarimą ir kirčiavimą.“ [9, p.16]

Kitos žurnalisto kompetencijos – rašymo, bendravimo, audiovizualiniai įgūdžiai bei puikūs darbo su kompiuteriu įgūdžiai taip pat reikalingi žurnalistui, tačiau skiriasi jų svarba priklausomai nuo visuomenės informavimo priemonės, kurioje dirbama.

Pirmiausia būtina pastebėti, kad laikraštyje, žurnale, interneto žiniaslaikloidoje ar naujienų agentūroje žurnalistui ypač svarbu išmanyti ir efektyviai naudotis rašymo technikomis, todėl šiose visuomenės informavimo priemonėse dirbančiam žurnalistui bus ypač svarbios rašymo bei puikių darbo su kompiuteriu įgūdžių kompetencijos.

Puiki bendravimo kompetencija nepaprastai svarbi radijo ir televizijos žurnalistui. Paprastai laikraštyje ar naujienų agentūroje dirbančio žurnalisto bendravimo kompetencija nėra tiesiogiai auditorijos stebima, šis žurnalisto įgūdis gali būti tik numanomas pagal jo darbo rezultatus – parašytą straipsnį (kaip autorė minėjo, bendravimo įgūdžiai gali lemti straipsnio/surinktos informacijos kokybę). Daug didesnės reikšmės bendravimo kompetencija turi radijo ir televizijos žurnalistui, kuris perduoda informaciją auditorijai ją įgarsindamas. Taip pat iš radijo ar televizijos žurnalisto užduotų klausimų siužeto ar reportažo herojams galima labai aiškiai suprasti, kaip gerai žurnalistas yra įvaldęs bendravimo meną. Be to, dažnai radijo ar televizijos žurnalistas būna ne tik pokalbio iniciatorius, bet ir vedėjas: stotyje, vadovo kabinete, kavinėje, radijo ar televizijos studijoje, t.t.

Techninių parametrų išmanymas svarbus tiek televizijos, tiek radijo žurnalistui, nes visa informacija auditorijai perduodama balsu, todėl jam taip pat labai aktualu išmanyti techninius siužeto montavimo aspektus. Tuo tarpu spaudos žurnalistui daug svarbiau išmanyti techninius su fotografija susijusius dalykus. Sakoma, kad viena spaudos fotografija gali pasakyti daugiau nei 10.000 žodžių, su sąlyga, jeigu ją palydi 10 gerų žodžių. Ši kompetencija labai svarbi žurnalistui todėl, kad jis galėtų tinkamai parinkti vaizdinę medžiagą prie jo parašyto straipsnio. Be to, laikraštyje ar žurnale dirbantis žurnalistas turi išmanyti laikraščio maketavimo pagrindus.

Daug pagrindinių žurnalisto kompetencijų yra būtinos visiems žurnalistams nepriklausomai nuo to, kokioje visuomenės informavimo priemonėje dirbama. Tačiau televizijoje ir radijuje dirbantys žurnalistams svarbesnės yra bendravimo ir audiovizualinės technikos išmanymo kompetencijos. Tuo tarpu laikraštyje, žurnale, interneto žiniasklaidoje ar naujienų agentūroje dirbančiam žurnalistui aktualesnės rašymo ir puikių darbo su kompiuteriu įgūdžių kompetencijos. Tai pagrindiniai profesionalaus žurnalisto kompetencijų panašumai ir skirtumai reikalingi darbui skirtingose visuomenės informavimo priemonėse.

Darbdavių keliami profesiniai reikalavimai žurnalistui

Žurnalisto kvalifikacijos kėlimas, kaip ir kiekvienos kitos specialybės atstovo – tai ne tik jo asmeninis noras tobulėti, bet ir neabejotina nauda

darbdaviui. Apie tai kalbama beveik visose darbuotojų skatinimo ir motyvacijos teorijose.

Lietuvoje žurnalistu gali tapti bet kurios profesijos atstovas, kuris tik turi norą (kartais ir pašaukimą) rašyti, kurti vaizdo informaciją. Darbdaviai priimdami į darbą žmogų žurnalisto profesiniam statusui kol kas nekelia jokių ypatingų profesinių reikalavimų. Kitaip tariant, darbdaviai nekelia tokių reikalavimų, kurių negalėtų įveikti bet kurią kitą specialybę turintis žmogus.

Visuomenės informavimo įstatymas [3] nenumato visuomenės informavimo priemonių savininkams/darbdaviams pareigos rūpintis darbuotojų kvalifikacijos kėlimu arba į darbą žiniasklaidoje priimti tik asmenis įgijusius specialų žurnalistinį išsilavinimą. Todėl Lietuvos visuomenės informavimo priemonėse galima sutikti įvairių kitų profesijų atstovų: lietuvių kalbos, istorijos ar politikos mokslų išsilavinimą turinčių specialistų.

Tuo Europos šalyse (Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje) žurnalistinio išsilavinimo arba bent jau žurnalistikos profesinių studijų nebaigę asmenys į darbą žiniasklaidos priemonėje nėra priimami. Išskiriamos tokios pagrindinės problemos, susijusios su žurnalistų kvalifikacijos visuomenės informavimo priemonėse, kėlimu: 1) žurnalistams ir darbdaviams trūksta informacijos apie galimybes tobulintis; 2) žurnalistams ir darbdaviams trūksta finansinių resursų; 3) darbas tik „savo virtuvėje“ trukdo tobulėti ir ieškoti naujovių; 4) trūksta bendradarbiavimo su žurnalistų mokymo institucijomis; 5) kvalifikuoti žurnalistai ieško kitų veiklos sferų (ryšiai su visuomene ir t.t.).

Kol kas visuomenės informavimo priemonių savininkai/darbdaviai nekelia aukštų kvalifikacijos ir profesionalumo standartų žurnalistams. Šiuo metu darbdaviams svarbu, kad žurnalistas sugebėtų atlikti daug darbų, t.y. surinktų ir visuomenei pateiktų kaip galima daugiau informacijos, kurios turinio kokybė kol kas nėra prioritetas.

Auditorija ir žurnalisto kompetencijos

Aptarus pagrindines žurnalisto kompetencijas ir gebėjimus, šių kompetencijų panašumus ir skirtumas, priklausomai nuo žiniasklaidos priemonės bei visuomenės informavimo priemonių savininkų/darbdavių

keliamų žurnalistinio profesionalumo standartų, aptarkime ir apie auditoriją (skaitytojus, žiūrovus, klausytojus), kuriai ir yra skiriama žurnalistų pagaminta produkcija – publikacijos, informacinės žinutės, radijo ir televizijos reportažai.

Juozas Vaišnys, XX a. buvęs Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininkas JAV, aprašydamas savybes, kurias turi turėti žurnalistas, tvirtino, kad žurnalistui būtinas sąmoningumas – jis neturi manyti, kad publika yra *tik nieko nesuprantanti avių banda*: „Kritika turėtų ją auklėti, lavinti skonį, supažindinti su tiesos, gėrio bei grožio normomis, bet nelaikyti nežinojime ir klaidoje“. [9, p.20]

Pilietinės visuomenės instituto iniciatyva 2006 m. atliktas tyrimas, kurį parengė penkios socialinių ir politikos mokslų daktarės, Pilietinės visuomenės instituto ekspertės „Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis“ parodė, „kad Lietuvos žiniasklaidos auditorija nėra tokia abejinga žiniasklaidos kokybei ir nekritiška, kaip ją išivaizduoja žiniasklaidos kritikai bei pačios žiniasklaidos atstovai. Didelė dalis apklaustųjų sugeba kritiškai suvokti žiniasklaidoje pateikiamą turinį, svarstyti apie žiniasklaidos vaidmenį visuomenėje ir Lietuvos žiniasklaidos sugebėjimą atlikti šį vaidmenį“. [12, p. 375]

Tyrime taip pat teigiama, kad žiniasklaida yra viena iš silpniausių pilietinės visuomenės grandžių Lietuvoje, gyventojai daug laiko praleidžia prie televizoriaus, bet labai nedaugelis kasdien skaito laikraščius. Pasak šio tyrimo autorių, televizijoje pateikiama fragmentiška, orientuota į pramogą ir asmenybes politinė informacija nesudaro prielaidų formuoti pilietiniam raštingumui – norui ir sugebėjimui suprasti politinį gyvenimą bei dalyvauti politikoje.

Autorių atlikti tyrimai paneigia paplitusią nuomonę, kad mažą laikraščių skaitomumą daugiausia lemia ekonominės priežastys – menkos daugumos gyventojų pajamos. Tyrimas atskleidė, kad mažą laikraščių skaitomumą lemia ir laikraščių nesugebėjimas pasiūlyti kokybiškos, vertingos ir išskirtinės informacijos, kurios nebūtų galima gauti kitais žiniasklaidos kanalais. Žmonės nemano, kad laikraščiai yra tokie patrauklūs ir vertingi, jog skirtų lėšų jiems įsigyti. Todėl, nors vidutinės gyventojų pajamos kyla, šalyje nedaugėja žmonių, skaitančių ir prenumeruojančių laikraščius ar kitą periodinę spaudą.

Tyrimo išvadose pabrėžiama, kad Lietuvos žiniasklaidoje (tiek televizijoje, tiek ir laikraščiuose) yra daug kokybės problemų, kurias pastebi ne tik žiniasklaidos kritikai ir tyrinėtojai, bet ir plačioji publika. Pasak mokslininkų, žiniasklaida menkai atlieka savo funkcijas demokratijoje: objektyviai stebėti ir analizuoti politinį gyvenimą, padėti piliečiams susidaryti argumentuotą nuomonę apie jiems prieinamas alternatyvas, ugdyti pilietinį raštingumą. Teigiama, kad dominuojantis neigiamas įvykių atspindėjimas ir analizės trūkumas nepateikia alternatyvų korumpuotiems, tik savo nauda besirūpinantiems politikams, neleidžia pastebėti teigiamų veiksnių ir pokyčių, neatskleidžia problemų sprendimo galimybių. Anot autorių, nors pati žiniasklaida tokias savo nuostatas ir veiklos būdus aiškina orientacija į auditorijos poreikius, tyrimo duomenys leidžia manyti, kad tai yra jos susikurtas mitas. Tyrime teigiama, kad Lietuvos žiniasklaidos auditorija nėra tokia abejinga žiniasklaidos kokybei ir nekritiška, kaip ją įsivaizduoja žiniasklaidos kritikai bei pačios žiniasklaidos atstovai. Didelė dalis apklaustųjų, anot tyrimo autorių, sugeba kritiškai suvokti žiniasklaidoje pateikiamą turinį, svarstyti apie žiniasklaidos vaidmenį visuomenėje ir Lietuvos žiniasklaidos sugebėjimą atlikti šį vaidmenį. Nors tyrimo autorių nuomone, Lietuvos žiniasklaida neatsižvelgia į auditorijos įvairovę, nuvertina jos sugebėjimus, todėl bent jau kokybiškesnei žiniasklaidai potencialas yra. Pasak mokslininkų, išnaudodama šį potencialą, žiniasklaida galėtų išugdyti protingą ir besidomintį naujienomis kokybiškos žiniasklaidos vartotoją. Tačiau, studijos autorių nuomone, atsisakydama įvertinti publikos potencialą ir užsiimti jos ugdymu, žiniasklaida sukuria užburtą ratą ir pati toliau „bukina“ auditoriją. Paplitusi užsakovų straipsnių praktika leidžia ir toliau nekreipti dėmesio į publikos poreikius ir lūkesčius, o didelė dienraščių rinkos koncentracija trukdo įeiti į rinką naujiems veikėjams. Teigiama, kad alternatyvą tradicinei spaudai ir televizijai sudaro internetinė žiniasklaida, tačiau dėl palyginti vis dar nedidelio interneto vartojimo masto jis negali būti alternatyvus politinės informacijos šaltinis didžiąjai gyventojų daliai. [12, p.320-378].

Apibendrinant pateiktą medžiagą būtina pasakyti, kad auditorija daugeliu atveju supranta, kokios kokybės informacija jai pateikiama. Jeigu visuomenės informavimo priemonėse pateikiama nekokybiška, tendencinga informacija, publikacijoje gausu korektūros ir stiliaus klaidų, tai

mažina pasitikėjimą pačiu publikaciją pasirašiusiu, televizijos ar radijo siužetą parengusiu žurnalistu, kartu menkina ir jo kaip profesionalo kompetenciją.

Kokybinio tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Siekiant tiksliau ir geriau ištyrinėti teorinėje dalyje išdėstytą medžiagą bei praktiškai patikrinti, kaip Lietuvos žiniasklaidos darbuotojai traktuoja žurnalistų kompetencijas ir gebėjimus, buvo atliktas kiekybinis tyrimas. Anketoje pirmieji du klausimai apie žurnalistų profesines ir asmenines savybes buvo pateikti atviri, siekiant respondentus paskatinti išsakyti savo nuomonę ir gauti reprezentatyvius, o ne tyrėjo primestus, atsakymus.

Į anketoje pateiktą atvirą klausimą, kokios žurnalistų profesinės savybės reikalingos žurnalistui, buvo gauti tokie atsakymai:

Diagrama Nr. 1.

Anketinės apklausos metu gauti duomenys beveik sutampa su profesinėje literatūroje apibrėžiamomis pagrindinėmis žurnalisto kompetencijomis ir gebėjimais. Tačiau kai kurias kompetencijas apklausti Lietuvos žurnalistai ypač pabrėžė, pavyzdžiui, tai, kad žurnalistui profesionalui reikalingos geros užsienio kalbų žinios. Respondentai tvirtino, kad *kuo daugiau žurnalistas moka kalbų*, tuo, jų manymu, aukštesnę kompetenciją jis turi. Be to, apklausti žurnalistai ypač išskyrė būtinybę žurnalistui profesionalui gerai išmanyti tą sritį, apie kurią jis rašo ar rengia reportažus, pavyzdžiui, jeigu žurnalistas rašo ekonominėmis temomis, jam reikalingos ekonomikos žinios, o jeigu jis rašo su teisės klausimais susijusia tematika, tuomet jam būtinos teisės žinios ir t.t.

Apklausti žurnalistai paminėjo ir kitas profesines bei žurnalisto darbe labai praverčiančias savybes, kurios nebuvo įtrauktos į bendrą žurnalisto kompetencijų pasiskirstymą, nes gautų atsakymų buvo neįmanoma apskaičiuoti procentine išraiška. Tačiau respondentai kaip žurnalistui svarbias savybes įvardijo imlumą naujovėms, betarpiškumą, garbingumą, žurnalistikos principų žinojimą, žiniasklaidos teisės principų išmanymą, toleranciją, smalsumą, analitinį mąstymą.

Asmeninės žurnalisto savybės

Tuo tarpu kalbant apie asmenines žurnalisto savybes didžioji dauguma apklaustųjų (60 proc.) nurodė, kad svarbiausia asmeninė savybė būtina žurnalistui yra smalsumas. 40 proc. respondentų tvirtino, kad neatskirama žurnalisto asmeninė savybė turėtų būti komunikabilumas arba mokėjimas bendrauti, 30 proc. nurodė, kad žurnalistui labai svarbu būti sąžiningam ir atkakliam. 20 proc. apklaustųjų teigė, kad žurnalistui labai svarbu būti ižūliam (sveikai), toks pat procentas apklaustųjų manė, kad viena iš žurnalistui svarbių būdo savybių yra drąsa ir greita reakcija/greitas mastymas, o dar 20 proc. respondentų išskyrė žingeidumą kaip būtiną žurnalistui būdo savybę.

Kadangi šie du klausimai buvo atviri ir jų tikslas buvo išžvalgyti žurnalistų nuomonę ir požiūrį į šios profesijos atstovui reikalingas asmenines savybes, todėl čia pateikiami ir atsakymai, kurie nesudaro tam tikro procento ir nepatenka tarp apibendrintų atsakymų, tačiau yra svarbūs kalbant bendrai apie žurnalistui būtinas asmenines savybes.

Respondentai nurodė, kad žurnalistas turi turėti ir tokias asmenines savybes kaip iniciatyvumą, kantrybę, gebėjimą analizuoti faktus ir įvykius, lankstumą, atsakomybę, išradingumą, kūrybiškumą, norą tobulėti, mokėjimą pripažinti klaidas (jų išvengti ir nekartoti), pagarbą informacijos šaltiniui, išradingumą, objektyvumą, bendražmogiškąsias vertybes, pasitikėjimą savimi, dinamiškumą, nuoširdumą, toleranciją, mandagumą, etiškumą, kritiškumą.

Specifinių žinių poreikis

Be to, anketinės apklausos duomenys rodo, kad Lietuvos visuomenės informavimo priemonėse dirbantys žurnalistai kaip vieną darbui reikalingiausią ir svarbiausią gebėjimą išskiria gerą vienos visuomenės gyvenimo srities išmanymą – specializavimąsi pagal tam tikrą ūkio šaką. 70 proc. apklaustųjų mano, kad žurnalistui pačios reikalingiausios yra tos srities, kurioje jis dirba, specifinės žinios. Priklausomai nuo žurnalisto darbo srities atsiranda tam tikrų specifinių žinių poreikis. Tuo tarpu trečdalis (30 proc.) respondentų nurodo, kad žurnalistui reikalingos ekonomikos ir finansų bei teisės žinios.

Darbavietė

Kokybinio tyrimo metodu taip pat buvo siekiama nustatyti, kur šalies žurnalistai įgyja daugiausia kompetencijų ir gebėjimų bei kokios srities žinių jiems labiausiai trūksta baigus aukštąją universitetinę mokyklą.

Paaiškėjo, kad žurnalistai daugiausia įgūdžių ir kompetencijų įgyja darbavietėje. Tai buvo vienareikšmiškas atsakymas – taip atsakė visi apklaustieji.

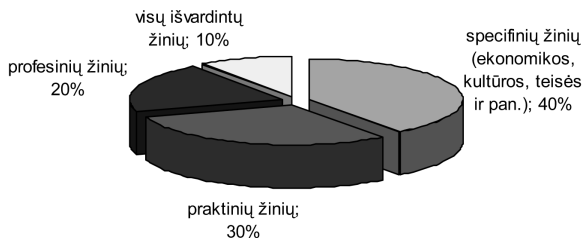
Kaip antrą įgūdžių ir žurnalistinių gebėjimų lavinimo šaltinį beveik pusė (40 proc.) respondentų nurodė savišvietą, kuri ypač padeda žurnalistui praplėsti akiratį. Kiti – 20 proc. tyrime dalyvavusių žiniasklaidos darbuotojų tvirtino, kad žurnalistinių kompetencijų įgaunama profesiniuose kursuose ir tik 10 proc. apklaustųjų kaip *antrą* žurnalistinių įgūdžių lavinimo šaltinį nurodo universitetą.

Visi tyrime dalyvavę įvairiose visuomenės informavimo priemonėse dirbantys žurnalistai (100 proc. respondentų) tvirtino, kad jiems neužte-

ko universitete įgytų žinių. Tyrimo metu aiškinantis, kokių žinių žurnalistams labiausiai trūksta praktikoje, buvo gauti tokie atsakymai:

Diagrama Nr. 2:

Kokių žinių baigus universitetą žurnalistui labiausiai stinga?

Svarbu pastebėti, kad respondentai, atsakiusieji, kad jiems trūksta žinių, pažymi, kad visų šių žinių jiems trūksta todėl, jog universitete gavo tik visų aukščiau išvardintų dalykų teorinius pagrindus. Todėl jiems labiausiai trūksta tam tikros srities, kurioje jie dirba, specifinių žinių.

Darbdaviai

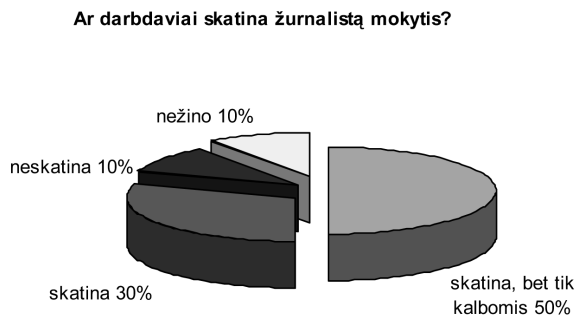
Kiekybinio tyrimo metu buvo iškeltas dar vienas tikslas – siekta išsiaiškinti visuomenės informavimo priemonių savininkų (darbdavių) požiūrį į žurnalistų profesionalumą. Tyrimo metu buvo bandoma nustatyti, kokios žurnalistų kompetencijos svarbios ir reikalingos darbdaviams, ar visuomenės informavimo priemonių savininkai (valdytojai) apmoka kursus savo darbuotojams, ar skatina juos mokytis, kokius žurnalistų būdo bruožus labiausia vertina. Darbdavių požiūrį šiais klausimais buvo siekiama išsiaiškinti apklausiant žurnalistus dirbančius įvairių žiniasklaidos priemonių redakcijose.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, kiekybinis tyrimas parodė, kad Lietuvos žurnalistai daugiausia igūdžių ir kompetencijų teigia įgyjantys darbovietėse. Tačiau tyrimas taip pat atskleidė ir kitą tarp žiniasklaidos priemonėse dirbančių žurnalistų esančią tendenciją. Gauti duomenys rodo, kad lygiai pusei (50 proc.) apklaustų žurnalistų neužtenka ir redakcijoje įgyjamų žinių, trečdalis (30 proc.) respondentų tvirtina, kad jiems užten-

ka žinių, kurias jie įgyja dirbdami visuomenės informavimo priemonių redakcijose, o dar 20 proc. apklaustųjų pasirinko atsakymą „kita“. Tačiau nepaisant tokio nuomonių pasiskirstymo, visi be išimties tyrime dalyvavę žurnalistai nurodė, kad jiems reikalingas tolesnis mokymasis.

Be to, buvo aiškinamasi, ar žurnalistų poreikis tęsti mokymąsi yra tenkinamas darbdavių. Kiekybinio tyrimo metu tiriant respondentus buvo gauti tokie rezultatai:

Diagrama Nr. 3

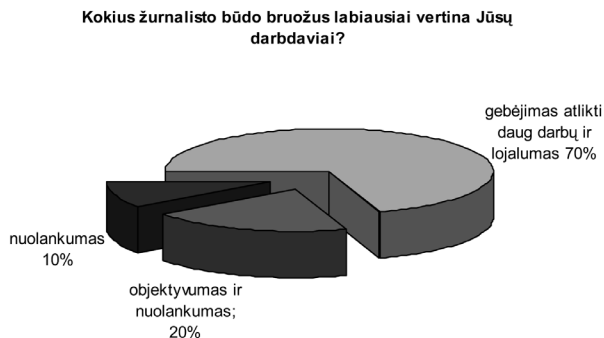

Lygiai pusė visuomenės informavimo priemonės savininkų (darbdavių) tik kalbomis, o ne realiai skatina žurnalistą toliau mokytis. Tai patvirtina ir gauti apklaustų žurnalistų atsakymai apie darbdavių suteiktas galimybes savo darbuotojams mokytis. Daugiau nei pusė respondentų (60 proc.) tvirtino, kad darbdaviai nėra apmokėję jų tobulinimosi. Tačiau Lietuvoje yra visuomenės informavimo priemonių savininkų, kurie apmoka savo darbuotojų mokymąsi. 40 proc. apklaustų žurnalistų nurodė, kad jų darbdavys yra apmokėjęs jų mokymąsi.

Siekiant išsiaiškinti, ar tikrai gauti rezultatai atitinka tiesą, respondentams buvo užduotas kontrolinis klausimas: „Ar esate buvęs darbdavio apmokėtuose kursuose?“. 60 proc. atsakė „taip“ - jie yra buvę darbdavio apmokėtuose kursuose, o 40 proc. respondentų tvirtino, kad jie nėra kvalifikacijos kėlę darbdavio apmokėtuose kursuose.

Taip pat kiekybinio tyrimo metu buvo siekiama iširti respondentų nuomonę, kokius žurnalistų būdo bruožus labiausiai vertina jų darbdavys.

Diagrama Nr. 4

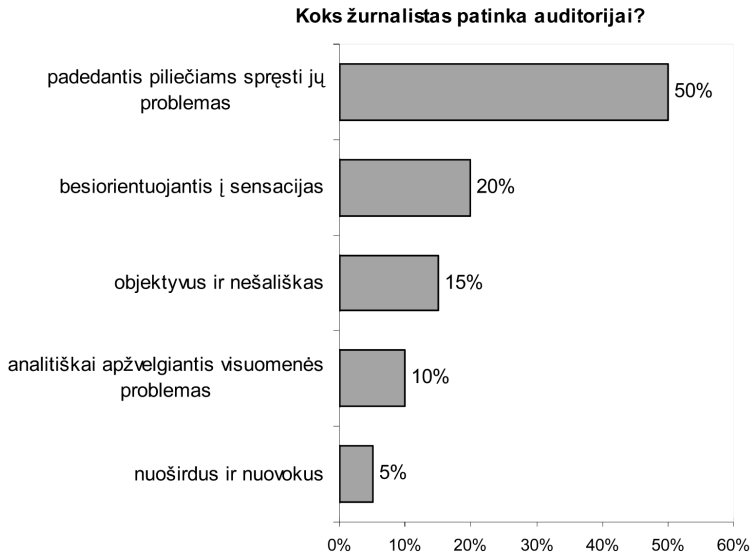
Tyrimo metu paaiškėjo, kad darbdaviai labiausiai vertina žurnalisto gebėjimą atlikti daug darbų ir lojalumą. Akivaizdu, kad didžia dalimi šį darbavų reikalavimą gali tenkinti jauni ir energingi žiniasklaidos darbuotojai. Tuo tarpu apie kokius nors darbavų keliamus kokybinius reikalavimus žurnalistų rašomiems straipsniams ar rengiamiems reportažams nenurodė nei vienas apklausoje dalyvavęs žurnalistas, *nors apklausos anketoje tokia galimybė respondentams buvo suteikta.*

Auditorija

Kiekybinio tyrimo metu gauti rezultatai rodo, kad beveik absoliuti dauguma (90 proc.) apklaustų žurnalistų tvirtina, kad rašydami straipsnį, rengdami radijo reportažą ar televizijos siužetą dažnai atsižvelgia į auditorijos poreikius. Tuo tarpu 10 proc. respondentų sakosi, kad tik kartais atsižvelgia į auditorijos poreikius.

Apklausoje dalyvavusiems žurnalistams buvo pateikti klausimai, siekiant ištirti jų nuomonę, koks žurnalistas patinka auditorijai (skaitytojams, klausytojams ir žiūrovams). Paaiškėjo, kad, žurnalistų manymu, auditorija labiausiai vertina šias savybes turinčius žiniasklaidos darbuotojus:

Diagrama Nr. 5

Išvados

Pagrindines žurnalisto kompetencijas patikrinus praktiškai – kokybinio tyrimo metodu, paaiškėjo, kad gauti duomenys beveik sutampa su teorinėje literatūroje apibrėžiamomis pagrindinėmis žurnalisto kompetencijomis ir gebėjimais. Tyrimo rezultatai rodo, kad labiausiai Lietuvos visuomenės informavimo priemonėse dirbantiems žurnalistams reikalinga kompetencija – bendrasis išsilavinimas/išprusimas – taip atsakė 60 proc. respondentų, beveik pusė apklaustųjų (40 proc.) pabrėžė vienos visuomenės gyvenimo srities išmanymo, užsienio kalbos žinojimo ir gebėjimo naudotis informacinėmis technologijomis žurnalistinę kompetenciją.

Tyrinėjant profesionalaus žurnalisto kompetencijų panašumus ir skirtumus, reikalingus darbui skirtingose visuomenės informavimo priemonėse, paaiškėjo, kad daugiau nei pusė (6 iš 10) aptariamų žurnalisto kompetencijų nepriklauso nuo žiniasklaidos priemonės. Tačiau 4 žurnalisto kompetencijos priklausomai nuo visuomenės informavimo priemonės skiriasi pagal savo svarbą. Televizijoje ir radijuje dirbančiam žurnalistui svarbesnės yra komunikavimo ir audiovizualinės technikos išmanymo

kompetencijos. Laikraštyje, žurnale, internetinėje žiniasklaidoje ar naujienų agentūroje dirbančiam žurnalistui aktualesnės rašymo ir puikių darbo su kompiuteriu įgūdžių kompetencijos.

Išanalizavus visuomenės informavimo priemonių savininkų/darbdavių keliamus reikalavimus žurnalistui profesionalui, galima daryti išvadą, kad kol kas Lietuvos žiniasklaidos priemonių savininkai – darbdaviai nekelia aukštų žurnalistų kvalifikacijos ir profesionalumo standartų. Tai patvirtina ir kokybinio tyrimo metu gauti duomenys, kurie rodo, kad darbdaviai labiausiai vertina gebėjimą atlikti daug darbų ir lojalumą. Taip atsakė 70 proc. apklaustų žurnalistų. Tuo tarpu apie kokius nors kitus darbdavių keliamus kokybinius reikalavimus žurnalistų rašomiems straipsniams ar rengiamiems reportažams nenurodė nei vienas apklausoje dalyvavęs žurnalistas.

Taip pat paaiškėjo, kad auditorija nėra akla ir daugeliu atvejų supranta, kokios kokybės informacija jai pateikiama. Pasak Piliietinės visuomenės instituto iniciatyva 2006 m. atlikto tyrimo autorių, didelė dalis apklaustųjų sugeba kritiškai suvokti žiniasklaidoje pateikiamą turinį. Tačiau anketinės apklausos duomenys rodo, kad beveik absoliuti dauguma (90 proc.) apklaustų žurnalistų, rašydami straipsnį, rengdami radijo reportažą ar televizijos siužetą dažnai atsižvelgia į auditorijos poreikius, kaip jie patys tai supranta ir tik nedidelė respondentų (10 proc.) sako tik kartais atsižvelgiantys į auditorijos poreikius.

Autorė rekomenduoja atsižvelgti aukštosioms mokykloms į šią situaciją, ne tik tobulinant studijų programas, bet gal būt išplečiant ir papildomą kompetencijų ugdymo (kvalifikacijos kėlimo) paslaugą.

Įteikta 2010 01 20

Literatūra

1. DABARTINĖS LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNAS, Vilnius, 2000, p. 168
2. INFORMATION COMPETENCIES FOR THE JOURNALISM PROFESSIONAL, Humboldt State University Library, October 2005
3. LIETUVOS RESPUBLIKOS VISUOMENĖS INFORMAVIMO ĮSTATYMAS// Valstybės žinios. 2006. Nr. X-752

4. MAKING JOURNALISTS: Diverse models, global issues/ed. by Hugo de Burgh. – London: Routledge, 2005. 1-57 p.
5. NUGARAITĖ, Audronė. Profesinė žurnalisto kompetencija // Žurnalisto profesinė kompetencija // Respublikinio seminaro, įvykusio 2000 m. birželio 14 d. Vilniuje, pranešimų tezės// Leidybos centras, Vilnius, 2001, p. 4
6. RANDALL, David. Universalus žurnalistas. Amsterdam: The management & Media Academy, 1998. 55 p.
7. VAIŠNYS, Andrius. Profesionalioji žurnalistika: įvadas. Paskaitų santrauka. Vilnius: Europos centras, 1992.
8. VAIŠNYS, Juozas. Žurnalisto savybės//Žurnalistika: Str.rink./Red. Juozas Prunskis. – Chicago Il., 1974
9. VAITKEVIČIŪTĖ, Valerija. Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius, 2002, p. 545
10. WILLIS, Jim. Journalism: state of the art. New York: Praeger, 1990. p. 54-100.
11. ŽILIUKAITĖ, Rūta; RAMONAITĖ, Ainė; NEVINSKAITĖ, Laima; BERESNEVIČIŪTĖ, Vida; VINOGRADNAITĖ, Inga. Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis. Pilietinės visuomenės institutas. – Vilnius: Versus aures, 2006.

Journalist's competences and skills in modern media

Jurgita Matačiinskaitė

Summary

The competence of media representatives – journalists – is one of the key topics of public discussion. Although professional journalists are trained in three Lithuanian universities – Vilnius University (undergraduate and graduate), Vytautas Magnus University (graduate), Klaipėda University (undergraduate), media owners (employers) do not lay down any special requirements for the professional education of a journalist. In other words, persons representing the interests of media owners set such professional requirements for their

employees which can be easily met by persons of any profession. This is one of the answers to the question often raised in society: why do journalists cover complicated problems so superficially? Why aren't they able or are unwilling to go deeper into the matter, rather than just splattering the scandal or chasing sensations or intrigues?

The author of the article analyses competences and skills of a professional journalist and carries out a quantitative research – a questionnaire survey of journalists working for different mass media employers. The survey is focused on the competences and skills necessary for media representatives and the requirements of journalistic professionalism set by mass media owners/employers as well as the audience.

The results of the research reveal that the main competence required from journalists working in Lithuanian mass media is general education (60 percent of respondents); almost half of respondents (40 percent) point out the competence of knowledge of one area of social life, knowledge of a foreign language and ability to use information technologies.

The analysis of the requirements for a professional journalist set by mass media owners/employers leads to the conclusion that so far Lithuanian media owners/employers have not set high standards for a journalist's qualification and professionalism. This conclusion is also confirmed by the data obtained from the quantitative research, which show that employers mostly appreciate the ability to perform many tasks and loyalty.